Lausunto Euroopan unionin mallioikeussääntelyn uudistuksesta (U 116/2022 vp)

Taustaa

Komissio julkaisi 28.11.2022 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi mallien oikeudellisesta suojasta (COM (2022) 667 final) ja ehdotuksen parlamentin ja neuvoston asetukseksi yhteisömallista annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2246/2002 muuttamisesta ja komission asetuksen N:o 2246/2022 kumoamisesta (COM (2022) 666 final). Ehdotuksella on tarkoitus muun muassa edistää suunnittelua, innovointia ja kilpailukykyä EU:ssa digitaalisella aikakaudella. Tarkoituksena on myös, että järjestelmä on helpommin yksittäisten mallien luojien, pk-yritysten ja suunnitteluintensiivisten teollisuusalojen saatavilla.

Direktiiviehdotuksella kumottaisiin ja korvattaisiin nykyinen direktiivi mallioikeus direktiivi 98/71 EY. Direktiiviehdotuksella pyritään myös lähentämään kansallisia lakeja ja menettelyitä mallijärjestelmien yhteentoimivuuden vahvistamiseksi. Lisäksi direktiiviehdotuksella pyritään toteuttamaan tehokkaat varaosien sisämarkkinat siten, että direktiiviin sisällytetään korjaamiseen käytettävien varaosien osalta korjauslauseke, joka sisältyy jo EU:n malliasetukseen.

Direktiiviehdotuksella ja asetusehdotuksella pyritään myös nykyaikaistamaan vanhentuneita säännöksiä, lisäämään oikeusvarmuutta ja selkeyttämään mallioikeuksien soveltamisalaa ja mallioikeuden rajoituksia. Asetusehdotuksella on tarkoitus mukauttaa yhteisömallijärjestelmää digiaikaan ja tehdä siitä hakijoille helpompi ja tehokkaampi. Rekisteröidyn yhteisömallin suojan saatavuutta sekä tehokkuutta ja kohtuuhintaisuutta parannetaan yksinkertaistamalla menettelyjä sekä optimoimalla maksujen tasoa.

Arviointia

Ehdotukset vaikuttavat pääpiirteissään perustelluilta ja hyvin valmistelluilta.

On kannatettavaa yhdenmukaistaa direktiivin mukaista sääntelyä yhteisömalliasetuksen kanssa. Tämä koskee erityisesti mallisuojatun tuotteen korjaamista koskevaa sääntelyä, jonka osalta direktiivin mukainen sääntely yhdenmukaistettaisiin asetuksen mukaisen tilapäisen sääntelyn kanssa. Direktiiviin ja asetukseen perustuvien järjestelmien on perusteltua olla näiltäkin osin yhteneväiset. Samalla asetuksen tilapäinen sääntely tehtäisiin näiltä osin pysyväksi.

Tuotteiden korjaamismahdollisuus mallisuojan estämättä (asetusehdotuksen 20 a artikla) lisää kilpailua tuotteiden korjaamista koskevilla markkinoilla ja alentaa siten korjaamisen hintaa ja parantaa kuluttajien asemaa ja taloudellisia intressejä. Korjaamista koskeva ehdotettu sääntely on lisäksi yhdenmukainen kestävään kehitykseen liittyvien unionin ja kansallisten tavoitteiden kanssa, koska sääntelyllä voi olla positiivisia vaikutuksia tuotteiden käyttöikään.

Direktiiviehdotuksen mukainen mallisuoja rajataan ainoastaan rekisteröityyn suojaan. EU-mallin rekisteröimätön suoja kuitenkin säilyy. Ehdotus on näiltä direktiivin mukaisen rajauksen osalta perusteltu: rekisteröimättömän mallin osalta kaksoissuoja kansallisella ja EU-tasolla ei ole perusteltu EU-mallisuojan kattaessa myös jokaisen EU:n jäsenvaltion alueen.

Rekisteröimättömän mallin suojan osalta tulisi ottaa huomioon käynnissä ja ennakoitavissa oleva tekoälyyn liittyvä kehitys, jonka myötä uusia malleja on mahdollista tuottaa ja julkistaa merkittäviä määriä tekoälyn avulla. Rekisteröimättömän EU-mallioikeuden saaminen ei edellytä mallin julkistamisen yhteydessä sen kertomista, onko mallin luonut tekoäly vai ihminen. Mallioikeutta ei lähtökohtaisesti voi syntyä tekoälyn luomaan malliin, koska mallioikeus edellyttää ihmisen luovaa panosta. Koska tieto tekoälystä mallin luojana ei ole kuitenkaan vaaditusti saatavilla mallin julkistamisen yhteydessä, on muiden toimijoiden perusteltuna oletuksena tiedon puuttuessa rekisteröimättömän mallioikeuden syntyminen. Tämä johtaa pidättymiseen tällaisten mallien käytöstä ja siten toiminnanvapauden perusteettomaan rajoitukseen. Olisikin perusteltua mallioikeuden uudistuksen yhteydessä tehdä selväksi, että myöskään rekisteröimätön mallioikeus ei voi kohdistua tekoälyn luomaan malliin ja säätää samalla velvoitteesta ilmoittaa mallin julkistamisen yhteydessä rekisteröimättömän mallisuojan edellytyksenä sen luoneet henkilöt. Rekisteröidyn mallin osalta asetuksen 36(3)(e) artikla edellyttää mainintaa mallin luoneesta tai luojien ryhmästä, tai hakijan vastuullaan antamaa vakuutusta siitä, että luoja tai luojien ryhmä on luopunut oikeudestaan tulla mainituksi. Tästäkin näkökulmasta olisi perusteltua vaatia vastaavaa tietoa myös rekisteröimättömän mallin osalta osana mallin julkistamisedellytystä.

Uudistuksen yhteydessä pyritään sääntelemään myös 3D-tulostukseen liittyviä kysymyksiä. Asetusehdotuksen 11 perustelukappaleen mukaan 3D-tulostustekniikoiden lisääntyvä käyttö teollisuuden eri aloilla asettaa mallioikeuden haltijoille haasteita, kun ne pyrkivät tehokkaasti estämään suojattujen malliensa laittoman jäljentäminen. Sen vuoksi on perustelukappaleen mukaan aiheellista säätää, että välineen tai ohjelmiston luominen, lataaminen, kopiointi ja saataville asettaminen mallia loukkaavan tuotteen toisintamista varten merkitsee mallin käyttöä, joka edellyttää oikeudenhaltijan lupaa. Tämä on tarkoitus toteuttaa uutena mallioikeuden haltijan yksinoikeutena asetuksen 19(2)(d) artiklassa. Sen mukaan yksinoikeuteen kuuluu myös:

> *mallin tallentavan välineen tai ohjelmiston luominen, lataaminen, kopiointi ja jakaminen tai jakelu muille, jotta a alakohdassa tarkoitettu tuote voidaan valmistaa.*

Artiklakohdan muotoilu on erittäin epämääräinen. Se mahdollistaa tulkinnat, joiden perusteella yksinoikeudenhaltija voisi kohdistaa vaateita hyvin laajasti eri välineiden ja ohjelmistojen valmistajiin, niiden lataajiin, kopioijiin ja jakajiin, vaikka toiminnalla ei olisi välttämättä suoraa yhteyttä mallioikeuden loukkaamiseen 3D-tulostuksella. Artiklan teksti ei kiinnity 3D-tulostukseen. Vain perustelukappaleesta ilmenee tähän liittyvä tarkoitus, mitä ei voida pitää riittävänä. Yksinoikeudet on syytä muotoilla täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, koska ne merkitsevät aina merkittävää puuttumista toiminnanvapauteen markkinoilla, tieteessä ja taiteessa. Artikla on siten perusteltua muotoilla tarkkarajaisemmin siten, että sen perusteella voidaan puuttua vain 3D-tulostamalla tapahtuviin mallioikeuden loukkauksiin.

Toimet, jotka on toteutettu kommentointia, kritiikkiä tai parodiaa varten, ehdotetaan sisällytettäväksi mallista johtuvien oikeuksien rajoituksiin (asetusehdotuksen 20 artikla). Tämä on perusteltua perusoikeuksien takia ja myös EU:n tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaista.

Tuomas Mylly
Professori, Turun yliopisto
Johtaja, IPR University Center